

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Письменного Сергія Олександровича

«Психологічні особливості трансформації подружніх

стосунків під впливом воєнних подій», подану на здобуття наукового

ступеня доктора філософії

за спеціальністю 053 «Психологія»

галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими планами, програмами, темами.

Тема дисертації є надзвичайно актуальною у зв'язку з масштабними соціально-психологічними змінами, зумовленими воєнними діями в Україні. Війна створює екстремальні стресові умови, що призводять до дестабілізації сімейних систем, зміни ролей та трансформації емоційних зав'язків. Сім'я, яка традиційно розглядається як простір безпеки, стабільності та емоційної підтримки, в умовах війни опинилася під впливом низки деструктивних факторів: вимушене розлучення через мобілізацію або евакуацію, втрата відчуття захищеності, хронічний стрес, страх за життя близьких, матеріальні труднощі, переживання травматичного досвіду. Дослідження механізмів адаптації подружжя до цих викликів має критичне значення для збереження інституту сім'ї та психологічного здоров'я нації. Тому дисертаційне дослідження Письменного Сергія Олександровича на тему «Психологічні особливості трансформації подружніх стосунків під впливом воєнних подій» є і актуальним та й значущим науковим пошуком як для сучасної психологічної науки та і для практики надання психологічної допомоги.

У тексті дисертаційного дослідження варто відзначити логічність і переконливість висвітлення результатів теоретичного та емпіричного пошуку. У вступі чітко викладено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, які узгоджені між собою. У розділах дисертації послідовно відображено теоретико-методологічні основи дослідження проблеми, її методичне забезпечення, результати емпіричного дослідження. Хочемо підкреслити коректно визначені

наукову новизну й практичну значущість одержаних результатів, детально описані та представлені відомості щодо впровадження й апробації результатів дослідження, списку публікацій..

Схвальної оцінки заслуговує і те, що результати дослідження висвітлені у 4 статтях наукових фахових видань, затверджених МОН України, 11 статтях в іноземних фахових періодичних виданнях. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Тема дисертації затверджена Вченою радою Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 2, від 26 січня 2023 року). Практичне значення наукового пошуку підкреслюється впровадженням результатів у роботу ТОВ «Київський інститут реабілітації» довідка №22-01/1 від 22.01.2026 року та у діяльність програми «Укріплення сім'ї» міжнародної благодійної організації БО «КОВ «БФ «ССО Дитяче містечко» довідка №14 від 23.01.2026 року. Значимим є використання результатів дослідження у навчальному процесі Українського державного університету імені Михайла Драгоманова при викладанні навчальних дисциплін «Військова психологія», «Психологію травми», «Психологія сім'ї та сімейне консультування» довідка №020/26 від 19.01.2026 р.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, їх достовірність та наукова новизна.

У роботі застосовано комплексний підхід, що поєднує теоретико-методологічний аналіз та багатоаспектне емпіричне дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та переліку використаних джерел. У першому розділі роботи «Теоретико-методологічні основи дослідження психологічних особливостей трансформації подружніх стосунків під впливом воєнних дій» ґрунтовно проаналізовано концепції воєнного стресу та вплив екстремальних умов на сімейну систему. За результатами теоретичного аналізу уточнено зміст поняття «трансформація подружніх стосунків під впливом воєнних подій», яке розуміється як складний, багатовимірний процес якісних змін у структурі, динаміці, функціонуванні подружньої системи. Визначено, що воєнні події виступають каталізатором як

деструктивних процесів (конфліктність, відчуження), так і посттравматичного зростання пари. Підкреслено, що сучасна наукова позиція потребує зосередженості на проблематиці трансформації подружніх стосунків в умовах війни, для попередження сімейних дисфункцій у майбутньому.

У межах другого розділу «Емпіричне дослідження психологічних особливостей трансформації подружніх стосунків в умовах війни» чітко проаналізовано психологічні наслідки впливу війни на членів подружжя сучасних українських родин, здійснено порівняльний аналіз особливостей трансформації подружніх стосунків різних категорій сімей та емпірично-змістовних характеристик й сценаріїв трансформацій подружніх стосунків під впливом воєнних подій.

Важливим вважаємо виокремлення кількох типологічних груп подружніх пар залежно від особливостей їхнього реагування на воєнний стрес та динаміки стосунків. Встановлення доказової бази, що війна не створює проблеми в стосунках, а радше загострює вже наявні, виступаючи своєрідним «лакмусовим папірцем» для подружньої системи, таким чином підкреслюючи практичну значущість одержаних результатів, що забезпечуються використанням адекватного меті й завданням дослідження валідного методичного інструментарію, репрезентативної вибірки досліджуваних.

У третьому розділі «Корекція повоєнних дисгармоній подружніх стосунків методами емоційно-фокусованої сімейної психотерапії» виокремлено особливості корекції подружніх стосунків, представлено програму емоційно-фокусованої корекції подружніх стосунків у сім'ях, що зазнали впливу воєнних подій, проаналізовано результати апробації програми. Значимою є структура представленої програми, де описано зміст, етапи та особливості її реалізації на рівні чотирьох основних етапів. Ефективність реалізації програми, що виявилось у покращенні комунікації, зниженні конфліктності, відновленні емоційної близькості, появі спільних планів та надії на майбутнє в учасників експериментальної групи засвідчує її практичність у роботі психологів, сімейних консультантів, соціальних працівників, які надають допомогу постраждалим від війни. Автором виділено, що програма може реалізовуватися

у кількох форматах, залежно від можливостей учасників: стандартному очному, інтенсивному, онлайн та комбінованому гібридному. Визначено чіткі критерії включення та виключення, що визначають безпеку учасників і ефективно використання ресурсів.

Можемо констатувати, що наукова новизна дослідження полягає в уточненні закономірностей трансформації подружніх стосунків у різних категоріях воєнної експозиції за авторською класифікацією. Дисертантом виокремлено 4 сценарії трансформацій подружніх стосунків, які відображають різні траєкторії реагування сімейної системи на воєнний стрес. Розроблено та емпірично верифіковано багаторівневу модель впливу війни на подружні стосунки, що інтегрує об'єктивні умови функціонування сім'ї, індивідуально-психологічні характеристики партнерів та системні характеристики подружньої пари. Запроваджено розроблену автором, апробовану та верифіковану диференційовану програму психологічної корекції повоєнних дисгармоній подружніх стосунків на основі емоційно-фокусованої терапії з урахуванням виявлених сценаріїв трансформації. Доведено великі розміри ефектів програми за ключовими показниками та стабільність результатів у катамнезі

Поглиблено розуміння психологічних механізмів впливу воєнної травматизації на якість подружніх стосунків через призму порушень емоційної прив'язаності, формування дисфункціональних патернів взаємодії, підриву довіри та емоційного відчуження. Виділено гендерні особливості психологічного реагування на воєнний стрес у контексті подружніх стосунків. Вказано на роль довоєнних характеристик стосунків як протективних чинників, що модерують вплив воєнного стресу на актуальну якість стосунків. Достовірність результатів гарантується методологічною послідовністю. Для обґрунтування висновків автором застосовано методи математичної статистики, що дозволило підтвердити статистичну значущість виявлених зав'язків, які підтверджують саме психотерапевтичну природу отриманих результатів, а не вплив часу чи інших чинників.

Загальні висновки дисертації, в цілому, повно і ґрунтовно відтворюють науковий доробок дисертанта, базуються на категоріальних засадах

дослідження і є перспективними для розгортання низки подальших наукових пошуків у цьому напрямку.

Дисертаційну роботу відзначає належна культура оформлення. Зазначене вище дозволяє стверджувати, що представлена дисертаційна робота є самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають значення для розвитку психологічної науки і практики. Якісно здійснений теоретичний аналіз проблеми, застосування адекватних, стосовно поставлених завдань, методів дослідження, репрезентативна вибірка, належний аналіз та узагальнення отриманих емпіричних результатів, свідчать про їх достовірність, а також наукову обґрунтованість сформульованих в дисертації наукових положень та підсумкових висновків.

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та у наукових публікаціях.

У дисертації продемонстровано належний рівень наукової етики, автор розмежовує власні емпіричні дані та теоретичні здобутки вчених, на наукові праці яких робив посилання. Усі запозичення ідей, класифікацій та методики супроводжуються коректними бібліографічними посиланнями. Основний масив роботи присвячений аналізу авторського емпіричного дослідження психологічних особливості трансформації подружніх стосунків під впливом воєнних подій, що за визначенням є унікальним первинним матеріалом.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Оцінюючи у цілому позитивно дослідження Письменного Сергія Олександровича, вважаємо за доцільне висловити кілька міркувань та побажань:

1. Варто було б глибше розкрити відмінності у трансформації стосунків між парами, де чоловік/дружина перебуває у ЗСУ, та парами, які разом переживають релокацію.

2. Дослідження було б більш ґрунтовним, якби детальніше розкрити змістову частину групової психологічної роботи з сім'ями, що мають досвід бойових дій.

3. Цінним для психологічної практики було б уточнити тривалість ефекту запропонованої психокорекційної програми емоційно-фокусованої корекції подружніх стосунків у сім'ях через проведення відстроченого зрізу результатів.

Втім висловлені дискусійні питання і побажання принципово не знижують загальну позитивну оцінку дисертації, що містить наукові результати про психологічні особливості трансформації подружніх стосунків під впливом воєнних подій. Відповідно до аналізу наукового пошуку можна стверджувати, що мету досягнуто, усі завдання, відповідно, виконані.

Загальні відомості щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Дисертація «Психологічні особливості трансформації подружніх стосунків під впливом воєнних подій» є самостійним, оригінальним та завершеним дослідженням. Робота виконана на належному науковому рівні, характеризується науковою новизною, теоретичним та практичним значенням, відповідає спеціальності 053 «Психологія», за змістом повністю відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року №40 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії», затвердженого постановою Кабінетів Міністрів №44 від 12 січня 2022 року №44 (зі змінами), а її автор, Письменний Сергій Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор
професор кафедри психології та педагогіки
факультету соціології і права
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний
інститут» імені Ігоря Сікорського

Мирослава МУШКЕВИЧ

